

Araştırma Makalesi / Research Article

Yüzyılımızın 'Yüce Dili': Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarına Sosyolojik Bir Yaklaşım

The 'Sublime Language' of Our Century: A Sociological Approach to Gender Mainstreaming

Gökhan AK ¹

ÖZ

Belli belirsiz değişen şeyleri tanımlamak zordur. Bu durum, daha çok ilgili sorunsalın üzerinde yerleştiği dilin seviyesi ile ilintili gibi görünmektedir. Ve bizim onu ne taraftan bakarak gördüğümüz de, aslında gerçek sorundur. Bu görüş çerçevesinde, "dil" in küresel tarihi seviyesinin de, cinsiyet çalışmaları bağlamında bu durum ile direkt ilintili olduğu söylenebilir. Toplumsal cinsiyet çalışmaları, tarihi bağlama ilk olarak 1980'lerde kadın çalışmaları olarak getirilmiştir. Tarihçiler, son dönemdeki cinsiyet kuramlarını kabul etmek ve uygulama konusunda hayli yavaş kalmış olsalar da, cinsiyet çalışmaları bağlamındaki genel eğilim ve gelişmeleri yakından takip etmişlerdir. Bununla birlikte cinsiyet çalışmaları, daha önceden genelde cinsiyetçilik olarak kör davranılan, diğer deyişle görülme istenilmeyen veya basitçe erkeklerle ilgili olarak kabul edilen nüfusun yüzde ellisini tarihi çalışmaların odağına taşıması bakımından, yeni ve kritik bir disiplindir. Yine de, kapsamlı hukuki çerçevelerin varlığına rağmen, cinsiyet eşitliği henüz arzu edilen seviyede başarılamamıştır. Bu bağlamda, cinsiyet çalışmaları ile feminist kritiği göz önüne alacak olursak, erkek-egemen toplumlara ve toplumsal formları hedefleyen ve bunları da genelleştirmeye ve evrenselleştirmeye çalışan eğilimlere karşı dikkatli olunması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın ana amacı, çağımızın toplumsal cinsiyet çalışmalarının "yüce dilleri"nin, ilgili disiplinin sosyolojik temeli ile nasıl örtüştüğünü irdelemektir. Esas olarak nitel araştırma metodolojisini benimseyen bu araştırma, ikincil veri kaynaklarını kullanarak bilimsel veriler elde etmiş ve içerik analizi, doküman analizi ve hermenötik gibi bilimsel araştırma yöntemlerinden yararlanmış ve destek almıştır.

Anahtar Kelimeler: toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet çalışmaları, siyaset teorisi, sosyal eşitsizlik, kapsama ve dışlama

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (İng.), gokhanak@topkapi.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0674-9699

ABSTRACT

It is hard to describe things that change imperceptibly. This may well be the level of language, on which the problem rests. Where we see it from is the real question actually. By this view, the global historical level of “language” seems so regarding gender studies. Gender studies was brought to historiography in the form of women’s histories during the 1980s. They followed general trends in gender studies closely, although historians were slow in accepting and applying recent gender theories. However, gender studies were quite a new and crucial field, as it brought fifty percent of the population into the focus of historical studies that were previously generally gender blind or simply masculine. Nevertheless, despite the existence of comprehensive legislative frameworks, gender equality is yet to be achieved. Thus, regarding gender studies and feminist criticism, it is of paramount importance to caution against such universalizing and generalizing tendencies, which aim at masculine-sovereign societies and societal forms. The main aim of this study is to analyze how sociological basis of the related discipline would combine with the “sublime languages” of the gender studies of our ages. This research, which mainly adopted a qualitative research methodology, obtained scientific data by using secondary data sources and benefited and received support from scientific research methods such as content analysis, document analysis and hermeneutics.

Keywords: gender, gender studies, political theory, social inequality, inclusion and exclusion

“...aslında soru, onu nereden göreceğimizdir.”

Adrienne Rich (1991, s. 56)

“Tarihsel araştırmanın tüm disiplinler sınırları ortadan kaldırması ve diğer disiplinlerden metodolojik ve teorik gözlemlerden faydalanması gerektiğine yürekten inanıyorum.”

Ivan Simić (2011)

1. Giriş

20. yüzyılın başından günümüze kadar entellektüel, beyin, akıl ve rasyonalitesi ile olayları tahmin edebilen, düşünebilen ve değerlendirebilen insanların özgürlük ve eşitlik iddialarının gerçekleşmesi oldukça hakkaniyetli, haklı ve normal olmuştur. Bunun birçok nedeni vardır. Ancak bu konuda, öncelikli sebep olarak; demokratik yasalar ve yargı çerçevesinde önce kendi yaşam biçimini ve tarzını seçip sonra karar vererek ilk adımlarda bir varlık olmamızı ve bireyciliğimizi vurgulayabiliriz. Bu durum ise, hepimizin tek tek özgün ve farklı olmasından kaynaklanır. Bu nedenle, modern yaşamın demokratik katılımcıları toplumsal cinsiyet/cinsiyet, toplumsal cinsiyet eşitliği/hakkaniyeti ve toplumsal cinsiyet eşitliği/kadın hakları arasındaki farkları iyi anlamalı, özümsemeli ve irdelemelidir (Akarçay & Ak, 2018e).

Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet eşitliği [gender equality] ile cinsiyet eşitliği [gender equity] arasındaki önemli farktan bahsetmek bu başlangıç aşamasında uygun ve belirleyici olacaktır. Cinsiyet eşitliği, haklar, faydalar, yükümlülükler ve fırsatlar açısından eşdeğer sayılabilecek eşit muamele veya muameleyi betimler iken; toplumsal cinsiyet eşitliği, bir bireyin haklarının, sorumluluklarının ve fırsatlarının doğumda atanan cinsiyete göre belirlenmeyeceği anlamına gelmektedir. Bundan ötürü, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeklerin insan haklarından, toplumsal olarak değerli mallardan, fırsatlardan ve kaynaklardan eşit şekilde yararlanmasını sağlayan, her iki cinsiyete de toplumun ekonomik, politik, sosyal ve kültürel başta olmak üzere tüm alanlarına katkıda bulunmak ve bunlardan yararlanmak için aynı fırsatlara ve potansiyele izin veren durum veya durumları ifade eder. Buna şöyle bir örnek vermek mümkündür. Sözelimi

bir ailenin bütçesi kısıtlı olmasına rağmen, ailenin hem kızının hem de oğlunun yeni okul yılı için yeni ayakkabılara ihtiyacı bulunmaktadır. Buna karşılık, bu ailenin o yıl aile-içi ekonomik şartlar olarak sadece çocuklardan birisine yeni ayakkabı alabilme imkânı mevcuttur. Dolayısıyla, bu ailenin, hangi çocuğun yeni ayakkabıları alacağına çocuğun cinsiyetine göre değil de ihtiyacına göre karar vermesi (ki, bu aşamada akla gelen bir başka soru da "ailede buna kim karar verir?" sorusudur), toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin uygun bir örnek teşkil eder.

Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliği, eninde sonunda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için kadınlara ve erkeklere yapılan muamelede adalet ve hakkaniyeti ifade eder ve düz bir oyun alanında faaliyet gösteren kadınlar ile erkekleri engelleyen tarihsel ve sosyal dezavantajları telafi etmek için genellikle kadınlara ve erkeklere farklı muamele (veya özel önlemler) talep eder. Buna örnek olarak, kadınlara liderlik eğitimi verilmesi veya cinsiyet eşitliği durumunu sağlamak için karar verici konumlarda kadınlara kota getirilmesi gösterilebilir. Böylece, eşitliğin eşitliğe yol açtığı çok önemli bir nokta ortaya çıkmaktadır! Eşitlik, erkekler ve kadınlar arasındaki tarihsel eşitsizliği ele almak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için farklı eylemlerde bulunmaya devam etme ihtiyacı olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle, fark edilmeden değişen şeyleri tarif etmek zordur. Bu pekâlâ sorunun dayandığı dilin düzeyi de olabilir. Nitekim aslında onu nereden görüyor olduğumuz asıl soru gibi durmaktadır. Bu görüşe göre, dilin küresel tarihsel düzeyi toplumsal cinsiyet çalışmaları açısından öyle görünmektedir (Calvi, 2010, s. 646). Toplumsal cinsiyet çalışmaları, 1980'lerde kadın tarihi biçiminde tarihçiliğe taşınmıştır. Tarihçiler yeni toplumsal cinsiyet teorilerini kabul etmekte

ve uygulamakta yavaş olsalar da toplumsal cinsiyet çalışmalarındaki genel eğilimleri yakından takip etmişlerdir.¹ Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet çalışmaları, daha önce genel olarak toplumsal cinsiyet körü ya da sadece erkeksi olan tarihsel araştırmaların odağına nüfusun neredeyse % 50'sini getirdiği için önemli bir yeni alan olarak görülmüştür.

Bununla beraber, kapsamlı yasal çerçevelerin varlığına rağmen, toplumsal cinsiyet eşitliği henüz sağlanamamıştır. Çoğu ülkede öğrencilerin ve üniversite mezunlarının çoğunluğunu kadınlar oluştursa da, yine de kadınlar, erkeklerden daha az kazanmakta ve daha düşük istihdam oranlarına sahiptirler. Bu yeni yüzyılın başlangıcındaki dünya çapındaki eğilimler, bir piyasa ekonomisinin kitlesel küreselleşmesine ve çoğulluk ile yersiz-yurtsuzlaşma kavramlarının kolayca kabul edilmesine yol açan neo-liberal çoğulculuğa işaret etmeye başlamıştır. Bu görüş, birçok kez, tek taraflı bir dünya anlayışını yeniden üretme ve koruma etkilerine sahip olarak, görünüşte çoğul bir evreni çağrıştırmış; ancak, yine de kendisini uzamsal ve zamansal olarak birleşmiş olarak göstermiştir. Toplumsal cinsiyet çalışmaları ve feminist eleştiriyle ilgili olarak, bu tür evrenselleştirici ve genelleştirici eğilimlere karşı uyarıda bulunmak da büyük önem taşımaktadır. Zira özde toplumsal cinsiyet konusu, bir demokrasi ve hak-hukuk meselesidir ve yaşı, cinsiyeti, dini, ırkı, etnik kimliği vb. ne olursa olsun, hiç farketmeksizin toplumun tüm bireylerini ve kesimlerini ilgilendiren hayati bir sosyal demokrasi mevzudur.²

2. Araştırmanın Konusu, Amacı, Sorunsalı, Kapsamı ve Önemi

Konusu, toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmaları olan bu çalışmanın amacı, yüzyılımızın küresel tarihinin çağdaş cinsiyet çalışmalarını nasıl birleştirdiği konusunu, sosyolojik bir yaklaşım ve bakış açısı ile irdelemek ve analiz etmektir.

Bu araştırmanın sorunsalı, yüzyılımızın gelişmiş toplumlarında demokratikleşmenin, sürdürülebilir kalkınmanın, sosyo-politik kültürün ve toplumsal barışın gerçekleştirilmesine aydınlanmacı ve ilerici bir yalın ve yüce sosyal dil olarak betimlenebilecek olan toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda söz konusu gelişmiş toplumlardaki talep, siyasa ve girişimlerin ne şekilde gerçekleştiğini çeşitli yönleriyle tartışmaktır. Böylelikle, bu çalışmanın amaçlarına ulaşmak için, çalışmanın sorunsalı kapsamında yapılacak bilimsel araştırma faaliyetleri ile elde edilecek bulgular bağlamında ulaşılabilecek tespit ve sonuçlar ile sorunsala tesir eden temel husus ve sav, bilimsel olarak gerçekleştirilmiş ve kanıtlanmış olacaktır.

Kapsamı; dünya, Avrupa, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet eşitliği, siyaset, toplumsal cinsiyet çalışmaları, siyaset teorisi, sosyal eşitsizlik, kapsama ve dışlama olan bu araştırmanın önemi ise, aslında bu çalışmanın en dikkate kısımlarından birisini teşkil etmektedir. Zira bu araştırmanın önemi kapsamında vurgulanacak hususlar, aslında bu çalışmanın en can alıcı tespitlerine daha şimdiden ve -genel manada- dikkat çekme arzusu taşımaktadır. Nitekim toplumsal cinsiyet çalışmaları, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen ve kadınlara ve diğer marjinal gruplara yönelik ayrımcılıkla mücadele eden bir alandır. Toplumsal cinsiyet normlarının zaman içindeki tarihini inceleyerek, modern toplumda kadınlara yönelik devam eden baskıya nasıl katkı

1 Bu konuda daha ayrıntı için bkz. (Sachsenmaier, 2006, ss. 451-452; 2007, ss. 465-470).

2 Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. (Akarçay & Ak, 2018a; 2018b; 2018c)

da bulduklarını anlamak mümkündür. Ayrıca, toplumsal cinsiyet çalışmaları, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen ve kadınlara ve diğer marjinal gruplara yönelik ayrımcılıkla mücadele eden bir alandır. Toplumsal cinsiyet normlarının zaman içindeki tarihini inceleyerek, modern toplumda kadınlara yönelik devam eden baskıya nasıl katkıda bulduklarını anlamak mümkündür. Dolayısıyla, 21. yüzyılın üçüncü on yılı içinde iken, kadın haklarının hala tüm küresel toplum için acil bir konu olduğu açıktır. Toplumsal cinsiyet çalışmaları ve aktivizm, toplumsal cinsiyet eşitliği tartışması için kamusal alanlar açarak bu alanda kritik bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak, toplumsal aktivizmle uğraşan toplumsal cinsiyet çalışmaları akademisyenleri, kadın haklarını çeşitli yollarla ilerletebilirler. Zira toplumsal farkındalık ve aktivizm ortamı yükselmeye devam ederken, toplumsal cinsiyet çalışmaları, toplumsal cinsiyetin dünyamızı nasıl şekillendirdiğini keşfetmek ve anlamak için bir forum sağlamaktadır. Aynı zamanda ulusal kimliklerden daha öte ve insanlık onuru ve insan olma için çok daha önemli olan toplumsal cinsiyete dayalı kimlikleri ve deneyimleri görme şeklimize de meydan okumaktadır.³ Dolayısıyla, cinsiyetin yaptığımız, söylediğimiz, düşündüğümüz, hissettiğimiz ve deneyimlediğimiz her şeye bu kadar kökleşmiş olduğu bir dünyada, bu konudaki içselleştirilmiş inançlarımızı ve önyargılarımızı eleştirel bir şekilde analiz edebilmemiz hayati önem taşımaktadır. Keza toplumsal cinsiyet çalışmaları, toplumsal cinsiyetin toplumu nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olmakta ve akademisyenleri değişimin aktif aktörleri olmak için sosyal aktivizme katılmaya teşvik etmektedir. Bu nedenlerden ötürü de, bu çalışma yüzyılımızın yüce dili olan toplumsal cinsiyet eşitliğini vizyoner bir bakış

açısı ve yaklaşımla ele alması bakımından önemlidir. Keza böylesi bir önem, aynı zamanda toplumun daha kapsayıcı bir geleceğe doğru ilerlemesi için nelerin değişmesi gerektiğini belirlemeyi de kolaylaştıracaktır. Zira insanlar arası eşitsizlik; ırk, sınıf, cinsel yönelim, din, siyasi görüşler, kültür ve sosyo-ekonomik durum gibi birçok faktör tarafından şekillendirilmiştir; ancak, bu faktörlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine nasıl katkıda bulunduğu anlaşılması iyileştirme için gereklidir. Bu çalışma da, araştırma alanı ve sorunsal açılarından bu manada önemini ortaya koymaktadır.

3. Araştırmanın Metodolojisi (Yöntembilimi) ve Literatür (Alanyazın) Taraması

Araştırmanın metodolojisi (yöntembilimi) kapsamında olmak üzere, bu çalışma, nitel (kalitatif) araştırma metodolojisini benimsemiş olup, tümdengelim yaklaşımını esas almıştır. Dolayısıyla, esasta nitel bir araştırma olan bu çalışmada, araştırmanın kavramsal çerçevesinde konu ele alınırken kavramlar ve ilişkileri açıklayan “tanımlayıcı”, olayların arka planındaki gerçekleri bulmaya çalışan “nedensel”, vuku bulan olaylardan ilkeler çıkaran “kuramsal”, geçmişte yaşanan bir vakanın etkisi ve bu durumun günümüzdeki etkilerini inceleyen “tarihsel”, araştırılan konu ile ilgili kütüphane, arşiv, internet gibi kaynaklardan elde edilen bilgilere dayalı çalışmaların bilimsel araştırılmasını içeren; doküman analizi, içerik analizi, söylem analizi, gruplandırma ve karşılaştırma gibi bilimsel araştırma yöntemlerinden yararlanılmış; ayrıca, yorumsamacılık ve diyalektik gibi ileri araştırma yöntemlerinden de metodolojik bağlamda destek alınmıştır.

Araştırmanın literatür (alanyazın) taraması kapsamında ise; genel olarak nitel araştırma metodolojisini benimsemiş olan bu

3 Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. (Akarçay & Ak, 2018d)

araştırmada, bilimsel verinin elde edilmesi çerçevesinde kaynak kullanımını açısından esasen basılı ve/ya elektronik doküman kaynakları ile arşiv belgeleri olmak üzere, ikincil veri kaynaklarından faydalanılmıştır. Bu kapsamda, kamu ve üniversite kütüphanelerinden ve/ya sanal ortamdaki konuyla ilgili elde edilen bilimsel (e-)kitaplar, bilimsel (e-)makaleler, bilimsel (yayımlanmış e-)tezler, bilimsel (yayımlanmış e-)bildiriler ve bilimsel (e-)raporlara öncelik verilmiş; anılan kaynaklar taranmış, bulunmuş ve incelenmiştir. Bu şekilde, araştırmanın bulgularını destekleyecek olan ana ve tali kaynaklar elde edilerek okunmuş; kaynakların içerisindeki bilgiler araştırmanın geçici ana hatlarına uygun olarak tasnif edilmiş; analitik bir incelemeye tabi tutulmuş ve araştırma içerisine etik yayın kurallarına uygun olarak ithal edilmiştir.

Böylece, araştırmanın giriş bölümü ortaya çıkarılmış, müteakiben araştırmanın sorunsal kapsamında elde edilen analitik temelli bulgular detayıyla araştırmanın inceleme bölümünde ortaya konmuş ve analitik bir incelemeye tabi tutulmuş, sorunsala etki eden durumlar, etkiler ve nedenler genel tespitler olarak ortaya konulmuş; son olarak da, sorunsala yönelik elde edilen bulgular, ana hatlarıyla bir tespitler, değerlendirmeler, düşünceler ve yorumlar manzumesi ile vurgulanarak, araştırma sonuç bölümü ile nihayetlendirilmiştir.

4. Küresel Tarih ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarına Genel Bir Bakış

Toplumsal cinsiyet tarihçilerinin, toplumsal cinsiyetin tarihsel analiz için neden yararlı bir kategori olduğunu göstermek gibi zor bir işi olagelmıştır (Sharpe, 2001) ve Joan Scott'ın (1986) çalışması bu açıdan çok önemlidir. Nitekim toplumsal cinsiyet çalışmalarının kadın çalışmaları olarak dar anlayışı, tarih yazımında 1990'lara kadar

devam etmiş ve birçok akademik toplulukta kadın çalışmalarının hala mevcudiyetini sağlamıştır (Stearns, 2006; Smith, 2005). Bununla birlikte, 1990'larda tarihçilerin araştırmalarına erkeklik çalışmalarını da dâhil ettikleri görülse de, erkeklik çalışmalarının tarihçiler için henüz çok yeni bir alan olduğu söylenebilir (Simic, 2011, ss. 103-104).

Ancak, küresel tarih çalışmaları tarih yazımındaki son akım olarak kabul edilebilir. Soğuk Savaş'tan sonra, 21. yüzyılın başında, dünya çapında köklü değişimlerin yaşandığı bir dönemde yeni bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Küresel tarih, dünyanın artan küreselleşmesini ve ulusal tarihçiliklerin göz ardı etme eğiliminde olduğu küresel eğilimleri açıklamayı amaçlar. Bununla birlikte, küresel tarihte ortaya çıkan konu seti, bu ilk temaların ötesine geçmiş olup, günümüzde ise, disiplinler arası yaklaşımlar gerektiren pek çok olasılık içermektedir. Bu eğilim içinde, toplumsal cinsiyet çalışmaları küresel tarih içinde kendine yer bulmaya çalışmakta ve dünya tarihini oluşturmak bu açıdan çok önemli olacak gibi görünmektedir. Nitekim bu bağlamda, feminist akademisyenlerin, küresel tarihi en başından itibaren etkilemeye ve genel tarih yazımında olduğu gibi geç gelenler olmaktan kaçınmaya açıkça kararlı oldukları göze çarpmaktadır (Strasser ve Tinsman, 2005, s. 151). Bu nedenle, küresel tarihin çağdaş toplumsal cinsiyet çalışmalarını nasıl birleştirdiğini analiz etmek çok önemli bir adım ortaya koyduğu söylenebilir.

Nitekim toplumsal cinsiyet çalışmalarının, feminist hareketin ayrılmaz bir parçası olduğu günlerden, şimdi olduğu yüksek kuramsal akademik çalışma alanına kadar büyük değişimler geçirdiği görülmektedir. Üniversitelerin meşru bir parçası olarak kurumsallaşmak için pek çok zorluk ve

mücadeleye göğüs geren toplumsal cinsiyet çalışmalarını şu anda herhangi bir şekilde kapsamayan ciddi bir akademik kurum yok denecek kadar azdır. Bu duruma ilave olarak, cinsiyet teorileri; antropoloji, sosyoloji, dilbilim ve tarih gibi bir dizi eski, yerleşik disiplini de yakından etkilemiştir (Gillis, 2007; Stearns, 2006). Tarih yazımı bu süreçte görece geç kalmış; ancak, 1990'ların başlarından itibaren tarihçiler arasında kadın tarihi daha fazla öne çıkmaya başlamıştır. Joan Scott ve diğer feminist tarihçilerin çalışmaları, geleneksel tarih yazımında alan ve meşrulaştırma mücadelesinde çok önemlidir,⁴ zira günümüzde erkeklik araştırmalarının popüleritesi artmaktadır. Ancak, tarihçilerin en son kuramların, özellikle de çok soyut olanların uygulanması söz konusu olduğunda hala geride kaldıklarını savlamak mümkündür.⁵

4 Bunu karşılaştırmak için, bkz. (Scott, 1986, ss. 1053-1075)

5 Bu tür tarihçiliğin iyi bir örneği olarak bkz. (Clements, et.al. 2002)

Küresel tarih çalışmaları, toplumsal cinsiyet tarihçilerinin yer alıp deney yapabilecekleri yeni tartışmalar ve yeni bir alan açmıştır. Hâlâ oluşum aşamasında olan bir alan olduğu için, toplumsal cinsiyet tarihçileri, geleneksel tarih yazımında eksik olan büyük bir işlenebilirlik alanına sahiptir (Wiesner-Hanks, 2011). Toplumsal cinsiyet tarihçilerinin, Avrupa-merkezciliği reddeden ve toplumsal cinsiyet araştırmacılarını her zaman Batılı bilim adamlarının egemen olduğu alanın kurucu kategorilerini yeniden düşünmeye teşvik eden merkeziz bir dünya tarihinde yer almalarına olanak tanır (Calvi, 2010, s. 641). Ulus-devletlerin sınırlarını aşan ve Avrupa toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin yerleşik sınırlarına ve fikirlerine meydan okuyan bir toplumsal cinsiyet tarihi çağrısında bulunur. Cinsiyet tarihçiliğinin Doğu Avrupa'da yerleşmek için daha fazla sorunu olduğundan, bu süreç Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ta daha hızlı gerçekleşmektedir. Buna mukabil, Anglofon akademik toplulukların

Şekil 1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Üzerine

Kaynak: (Cumhuriyet, 2021)

daha iyi konumda oldukları söylenebilir; zira Anglofon akademik topluluklar, madun ve sömürge sonrası çalışmaları da kabul etmişler ve bu durumun toplumsal cinsiyet çalışmaları ve küresel tarih çalışmaları üzerinde çok önemli etkileri olmuştur (Calvi, 2010, s. 642).

Bu nedenle, yüzyılın son yarısında bilgi üretiminin tarihsel, kültürel ve toplumsal bir olgu olduğunun kabulü ile başlayan toplumsal cinsiyet çalışmaları, sosyal bilimler alanındaki diğer birçok disiplinle birlikte, varlığı ancak kırk yılı aşan yeni bir alanı temsil etmektedir. Kısa süreli olmalarına rağmen toplumsal cinsiyet çalışmaları, 2015 yılında İsveç'te benimsenen İsveç feminist dış politikası gibi, bu alandaki en yenilikçi ve dinamik alanlardan birini temsil etmektedir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet çalışmaları, pek çok zorlukla karşılaşırsa da, toplumsal cinsiyetin bilgi süre-

cinin her düzeyine ve aşamasına müdahale eden bir kategori olarak kabul edilmesini dayatmış; böylece geleneksel bilgi üretimi görüşüne meydan okumuş ve geleneksel akademik alanın dönüşümüne katkıda bulunmuştur. (Bkz. Şekil-1)

Aynı zamanda, toplumsal cinsiyet çalışmaları, toplumsal cinsiyet inşasının ve anlamının daha iyi anlaşılmasına yaptıkları katkıyla, toplumsal ve kültürel pratiklerin dönüşümüne, dolayısıyla toplumu kalıcı ve verimli bir şekilde dönüştürmeye katkıda bulunmuştur. Bunlardan ötürü, toplumsal cinsiyet çalışmalarının, kısa varoluşları boyunca, insan örgütlenmesinin ve toplumsal yaşamın tüm biçimlerinin ve sistemlerinin analizi için toplumsal cinsiyeti temel bir kategori olarak dayattığını savlamak mümkündür (Răducu, 2011, s. 18).

Şekil 2. Kariyer Basamaklarında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Kaynak: (Bianet, 2015)

5. Cinsiyet Farklılıkları Üzerine Karşıt Bakış Açılar⁶

Son 50 yılda birçok araştırmacı, biyolojinin ve diğer faktörlerin insan davranışı üzerindeki etkisini anlamak için “cinsiyet” ile “toplumsal cinsiyet” olgularının anlam ve içeriklerini belirlemeye ve ayırt etmeye çalışmıştır. Bu durum, aşağıdaki gibi iki tanımlama girişimi ile örneklenebilir; “(Cinsiyet terimi, erkekleri ve kadınları tanımlayan biyolojik ve fizyolojik özellikleri ifade eder.” (DSÖ, 2009); ve

Cinsiyet terimi, erkek ve kadın olmakla ilişkilendirilen ekonomik, sosyal, politik ve kültürel nitelikleri ve fırsatları ifade eder. Çoğu toplumda, erkekler ve kadınlar üstlendikleri faaliyetlerde, kaynaklara erişimde ve kaynaklarda kontrolde ve karar alma sürecine katılımda farklılık gösterirler. Ve çoğu toplumda, bir grup olarak kadınların kaynaklara, fırsatlara ve karar

⁶ Bu bölümde, çoğunlukla kapsamlı bir çalışma ve referans olan bir rapordan yararlanılmıştır. Bkz. (EACEA, 2010, ss. 15-16)

verme süreçlerine erkeklerden daha az erişimi var. (Desprez-Bouanchaud vd., 1987, ss. 20-21) (Bkz. Şekil-2)

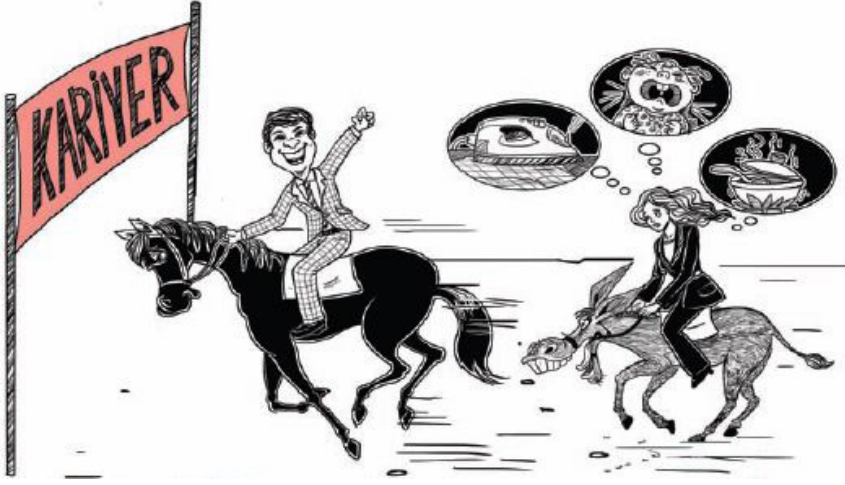
Tarihsel olarak, eğitimsel cinsiyet veya batı kültürlerinde cinsiyet farklılıklarına yönelik üç ana yaklaşım olmuştur. Birincisi, kadın ve erkek arasındaki sosyal ve kültürel farklılığın biyolojik, doğal ve dolayısıyla değişmez olarak görülmesi anlamında -biraz- muhafazakâr olmaktadır. Nitekim birçok kültürde ve tarihin birçok döneminde, bu bakış açısı kadınların aşağılığına odaklanan geniş bir literatür tarafından desteklenerek tartışmasız kalmıştır. Örneğin, 19. yüzyıl Britanya’sında, erkeklerin ve kadınların toplumda ayrı roller üstlenmeleri beklenmekteydi ki, bu şekilde erkekler kamusal alanla ve kadınlar ise özel alanla ilişkilendiriliyordu (Vicus, 1972). Kadınların üniversitelere girmeleri halinde üreme kapasitelerinin zarar göreceğini sözde “kanıtlayan” ve yine sözde bilimsel çalışmalar yayınlanmaktaydı (Delamont ve Duffin, 1978). Nitekim bu bakış açısının 20. yüzyıldaki gelişimi, cinsiyetler arasın-

Şekil 3. Sosyolojik Olarak Gerçekten Yüklü Kadın: Nerede Eşitlik?...

Kaynak: (Birgün Ege, 2021)

Şekil 4. Cinsiyete Dayalı Olarak Yapılan Ayrımcılık Bağlamında Toplumda Cinsiyete Dayalı Olarak Yapılan Sözde İş Bölümü

Kaynak: (DEMOK, 2018)

daki davranış farklılıklarının, kız ve erkek çocuklar arasındaki doğuştan gelen biyolojik farklılıklardan kaynaklandığı görüşü etrafında şekillenmiştir. Buna göre, erkekler fiziksel olarak daha güçlüdür, daha az esnektir, daha fazla uzamsal, sayısal ve mekanik yeteneklere sahiptir ve dünyayı nesnelere, fikirler ve teoriler açısından görme eğilimindedir. Kadınlar ise fiziksel ve psikolojik olarak daha erken olgunlaşır, çocuk yetiştirmeye ve beslemeye daha yakındır, daha yüksek ve daha erken gelişmiş sözel becerilere sahiptir ve dünyayı kişisel, estetik ve ahlaki açıdan görür. Örneğin, etkileyici bir kitap olan *Males and Females* başlıklı eserinde Hutt (1972), kadınların ve erkeklerin özünde farklı olduğunu ve bu nedenle söz konusu özelliklerin değişime açık olmadığını iddia etmiştir. Cinsiyet farklılıklarına ilişkin Hutt temelli bu muhafazakâr bakış açısına göre eğitim, erkek ve kızları sosyalleştirmenin ve onları erkek (ekmek kazanan, iş odaklı, ailenin reisi) ve kadın (besleyen, bakıcı, aile-odaklı) gibi

'doğal' rollerine göre eğitmenin bir yolu olarak görülmektedir. (Bkz. Şekil-3)

Nitekim uzun yüzyıllardır toplumun cinsiyete dayalı olarak geliştirdiği ön yargılar, beraberinde kadın ve erkek arasında cinsiyete dayalı bir ayrımcılığı getirebilmektedir. Zira cinsiyete dayalı olarak yapılan ayrımcılığın temelinde, toplumda cinsiyete dayalı olarak yapılan iş bölümü yatmaktadır (Alkan, 2005). Bu iş bölümünde toplumsal cinsiyet algısı, genelde kadınların aleyhine olmaktadır. Toplumda kadın ve erkeklerin iş yaşamında aynı görev ve sorumlulukları paylaşmaları kabul edilse bile çoğunlukla aile içinde görev ve sorumlulukları aynı eşitlikte algılanmamaktadır. Örneğin; aynı iş yerinde aynı statüde, eşit hak ve sorumluluklarla çalışan bir çiftin işten geldikten sonra çoğunlukla aynı sorumluluklara sahip olmadıkları görülmektedir. Kadının eve geldiği andan itibaren, ev işleri ve çocuklarla erkeğe oranla daha fazla ilgilendiği bilinen bir gerçektir (DEMO, 2018). (Bkz. Şekil-4)

İkincisi, ilerici bir yaklaşım olarak, erkeklerin ve kadınların toplumsal rollerinin büyük ölçüde tarih, kültür ve toplumdan kaynaklanan etkilerle şekillendiğini ve dolayısıyla toplumun kendisi değiştikçe sürekli bir değişim sürecinde olduğunu algılar. Bu bakış açısına göre, Batı ve diğer toplumlar ataerkin olduğundan, diğer deyişle erkeklerin kadınlar üzerinde gücü olduğundan ve bu nedenle de sözde biyolojik farklılıkları basmakalıp şekillerde yorumlayabilecek bir konumda olduklarından, kadınlar tarihsel olarak farklı (ve genellikle ikincil) konumlar işgal etmişlerdir (De Beauvoir, 1953; Harding, 1986; Riley, 1988; Scott, 1988; Hill Collins, 1990). Bu bakış açısının vurgusu, cinsiyet veya cinsiyet farkını, belirli bir dönemin veya kültürün baskın fikirlerinden kaynaklanan kültürel bir olgu olarak anlamaktır. Bu nedenle, eğitimden yaşam tarzına veya hukuktan ideolojiye kadar pek çok alan, belirli cinsiyet farklılıklarının neden belirli zamanlarda önemli görüldüğüne dair farkındalık yaratma ve cinsiyetler arasında daha fazla eşitliği teşvik etme ve ikili ve basmakalıp varsayımlara meydan okuma yolunda cinsiyetler arası eşitliği teşvik etmenin araçları olarak görülebilir.

Üçüncüsü ise, geçmişten günümüze bu meselede kadınlara yönelik cinsiyet temelli bir başka ayrımcılıkta mekân üzerinden yapılmaktadır. Zira mekânların cinsiyeti söz konusu olduğunda ilk akla gelen kamusal alan ve özel alanın cinsiyetidir. Kamusal mekânların çoğunlukla erkek egemen sistem yapısıyla kuşatıldığı söylenebilir. Aynı kentin sınırlarında, benzer mekânlarda kadınlar ve erkekler farklı duyguları yaşarlar. Parkta yalnız dolaşmak, gece yalnız sokağa çıkmak kadınlar için pek de güvenli değildir. Üstelik onlara uygun görülmeyen bir mekânda, uygun görülmeyen bir saatte dolaşıyorsa sorumlulu-

ğu ona aittir. Bu tür bir ortamda, başına gelen herhangi bir olayda ya da bir şiddete maruz kaldığında genellikle kadınlar suçlu bulunur ve hesap vermesi gerekir (Saygılıgil, 2013).

6. Eğitimden Yaşam Tarzına Cinsiyet Farklılıkları Sonuçları

Cinsiyet uçurumu, katılım seviyeleri, kaynaklara erişim, haklar, güç ve etki, ücret ve menfaatler açısından herhangi bir alanda kadınlar ve erkekler arasındaki farktır. Kadınların çalışmasıyla ilgili olarak özellikle ilgili olan, erkeklerin ve kadınların ortalamaya kazançları arasındaki farkı tanımlayan "cinsiyete dayalı ücret farkı"dır (ILO, 2007). Sonrasında, Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu 2014, 142 ülkenin ulusal cinsiyet eşitsizliklerini ekonomik, politik, eğitim ve sağlık temelli kriterlere göre kıyaslamaktadır. Nitekim 2014, Endeksin 9. baskısıydı (WEF, 2014). Dolayısıyla, bu konuda anahtar belgeler olarak şunları saymak mümkündür: (1) Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW): Sözleşme, taraf devletlerin, kadınların tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanabilmeleri için mevzuat ve geçici özel önlemler de dâhil olmak üzere tüm uygun önlemleri almalarını taahhüt eder. Sözleşmeyi onaylayan veya Sözleşme'ye katılan ülkeler yasal olarak hükümlerini uygulamaya koymakla yükümlüdür; (2) Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu: Eylül 1995'teki Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nın sonuç belgesi, kadınların konumunu iyileştirmek ve kadın haklarını ilerletmek için bir plan olarak kabul edilmiştir.

Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliğini kadın haklarına karşı ele aldığımızda, önce kısaca kadın haklarının ne olduğundan bahsetmek gerekir. Kadın hakları; (1) kadınların insan olmaları temelinde sahip

oldukları haklar; (2) normatif olarak çeşitli uluslararası insan hakları belgelerine dayanmaktadır (örneğin, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)); (3) Yükümlülük ve hak sahibi kavramı etrafında düzenlenmiştir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet eşitliği ve cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaması temel insan haklarıdır. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkek haklardan eşit şekilde yararlanmasını ifade eder. Dolayısıyla, eşitsizlik kalıpları aşağıda vurgulandığı şekilde birçok değişik faktörü içerebilir;

(1) Siyasi güç ve temsilde eşitsizlikler: Kadınlar genellikle hükümetler, topluluk konseyleri ve politika oluşturma kurumları dâhil olmak üzere resmi karar alma yapılarında yeterince temsil edilmemektedir.

(2) Ekonomik katılım ve fırsatlardaki eşitsizlikler: Çoğu ülkede, kadınlar ve erkekler sektörler arasında farklı şekilde dağılmıştır. Kadınlar benzer işler için daha düşük ücret almakta olu, ilaveten kadınların düşük ücretli işlerde ve güvencesiz işlerde (yarı zamanlı, geçici, ev tabanlı) bulunma olasılığının daha yüksek olduğu görülmektedir ve böylelikle, kadınların eğitim, beceri, mülk ve kredi gibi üretken varlıklara erkeklerden daha az erişime sahip olmaları da yüksek bir ihtimaldir.⁷

(3) Eğitim kazanımı: Çoğu ülkede, kadınların okuryazarlık oranı daha düşük olduğu gibi, ilk, orta ve yükseköğretime kayıt düzeyleri de daha düşüktür.

(4) Cinsel ve ev içi şiddet: Kadınlar daha çok, yakın partnerleri tarafından aile içi şiddet, kaçakçılık ve seks ticareti yoluyla cinsel sömürü, düşman ordusu tarafından 'etnik temizlik' girişiminin bir silahı olarak

kullanılan savaşlarda vb. mağdur olma eğilimindedir.

(5) Yasal statü ve haklardaki farklılıklar: Kadınların kişisel statü, güvenlik, toprak, miras ve istihdam fırsatlarına ilişkin eşit hakların yasa veya uygulama tarafından reddedildiği birçok örnek bulunmaktadır.

(6) Sosyo-ekonomik farklılıklar: Sosyo-ekonomik durum kadının toplumdaki yeri meselesinde çok güçlü ve önemli bir faktördür. Bu nedenle, başarısız olan çocukları desteklerken cinsiyetin yanı sıra aile geçmişini de dikkate almak önemlidir.⁸

7. Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarında Bilgi, Politika, Güç ve Hegemonyanın Disiplinler Arasılığı: Teorik Savlamalar, Durumlar ve Karşılaşılan Güncel Zorluklar

Farklı Avrupa ülkelerindeki toplumsal cinsiyet çalışmaları organizasyonları arasındaki büyük farklılıklar, geniş bir literatür yelpazesinde son 50 yılda hayli ilgi konusu olmuştur (Bird, 1996; Lykke vd., 2001; Michel, 2001). Konu alanının kurulu disiplinlerle bütünleştirilmesi mi yoksa özerk bir şekilde mi organize edilmesi gerektiği -ya da her ikisi- hakkındaki tartışma, gerek feminist bilim insanlarının tek-, çoklu-, inter- ve disiplinlerarasılık ve bilgi üretimini nasıl gerçekleştireceği, gerekse geniş bir literatür yelpazesinde daha da geliştirilmiştir. Bu gelişme, aynı zamanda genel olarak akademide, AB, İsveç hükümeti ve finansman konseylerinin yükseköğretim politikalarında disiplinler arası çalışma modellerinin artan bir şekilde teşvik edilmesiyle sonuçlanan ve günümüzün karmaşık toplumlarını idare edebilecek bilgi modelleri geliştirmeye yönelik 1980'lerde

7 Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. (Akarçay & Ak, 2017a)

8 Bu konuda ayrıntı için bkz. "Manual for Trainers: Gender Equality and Gender Mainstreaming; Module 1", http://www.ekvilib.org/wp-content/uploads/2017/06/01_Gender_Concepts.pdf.

uyanan ihtiyaç hakkında bir tartışmayı da yansıtmaktadır.

Ancak literatürde de detaylıca irdelen- diği gibi, bu durum, disiplinler arasılı- ğın yükseköğretim politikalarında teşvik edilmesiyle de kolaylıkla örtüşebilecek bir gelişme olmuştur. Hark'ın (2007, ss. 11-13) tanımladığı gibi, böyle bir çalışma modu mutlaka temeldeki herhangi bir şeyi değiştirmez, ancak; "her zamanki gibi iş" ile sonuçlanabilir;

On yıldan fazla bir süredir disiplinler ara- sı ve transdisiplinerlik, bilginin, bilimin, toplumun ve bunların karşılıklı ilişkile- rinin değişen doğası hakkındaki yoğun tartışmalarda moda sözcükler olarak işlev görmüştür. Her iki terim de dinamikler, hareketlilik, akışkanlık, esneklik, mükem- mellik, bağlanabilirlik ve uyarlanabilirlik gibi günümüzün küresel bilgi ekonomilerinde son derece yatırım yapılan kav- ramları iddia etmektedir. Retorik olarak, modern batı üniversitesinin yeniden yapı- landırılmasında ayrılmaz bir rol oynarlar; zira araştırma değerlendirme ve öğretim değerlendirmesinde mükemmellik krite- rleri olarak ve üniversitelerin prestij ve fi- nansman için olduğu kadar öğrenciler ve fakülteler için küresel rekabette retorik bir kaynak olarak hizmet ederler. Bununla birlikte, bu fenomenlerin aksine, disiplin- ler arası ve disiplinler arasılık, kendilerini modern bilimin, bilginin ve kadın çalışma- ları, homoseksüel çalışmaları, postkolon- yal çalışmalar gibi akademik disiplinlerin düzeninin eleştirel, dönüştürücü ve ihlal edicisi olarak anlayan bilgi oluşumlarının önde gelen amblemleri olarak da şekille- nir. Gerçekten de, akademik evrende di- siplinler arası ve disiplinlerarasılığı en çok takdir edenin kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları olduğu iddia edilebilir. Keza kadın çalışmalarını akademi içinde farklı kılan şeyin, kadın çalışmalarının disiplin-

ler arası doğası ve üniversiteler karşısındaki konumu ve sözde sorunlu disiplin düzeni olduğuna inanılmaktadır.

Bu durum, ayrıca, diğer konuların yanı sıra çok disiplinli, disiplinler arası ve transdisiplinerliği tartışan; ancak, aynı za- manda da entelektüel araçların nasıl inşa edildiğini irdedeleyen, bilginin geleneksel or- ganizasyonuna meydan okuma potansiyeli için toplumsal cinsiyet çalışmalarındaki potansiyeli savunan bilimsel yaklaşımın arkasındaki literatürün önemli itici güç- lerinden birisidir (King, 1994; Martin, 1997; Haraway, 1999, 2004; Trojer, 2002; Lykke, 2004). Nitekim disiplinlerarası- lık, epistemoloji ve araştırma yöntemleri arasındaki ilişki bununla bağlantılıdır. Bu bilimsel tartışmalara yapılan katkılar, birçok kişinin nesnelleştirilmiş bilginin imkansızlığı konusunda hemfikir olduğu geniş bir kapsamla karakterize edilir (Al- coff ve Potter, 1993; Code, 1993; Han- kinson Nelson, 1993; Grosz, 1993). Bu bağlamda olmak üzere, bazıları yöntemleri basitçe ampirik materyali bulmak ve analiz etmek için araçlar olarak algılar (Scheman, 2006 akt. Liinason, 2011, s. 33); diğerleri, bir dizi teknik ve bakış açısını savunarak yöntem ve metodoloji arasındaki ayrımı aşmak ister; bu ise, deneysel materyali toplamak için analitik bir yaklaşım, teo- rik bir çerçeve veya görüşmeler, anketler, metinler, resimler, videolar vb. gibi bir dizi farklı bilimsel araştırma tekniği içerir (Smith, 2005; De Vault ve McCoy, 2006). Buna ilave olarak ve hatta bundan ötürü olmak üzere, toplumsal cinsiyet çalışma- rındaki yöntem sorunu da disiplinler arası bir yaklaşımdan etkilenmiş ve disiplin sap- malarını ihlal etmeyi amaçlamıştır (Lykke, 2009).⁹

9 Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. (Liinason, 2011, ss. 32-34)

Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet çalışmalarının kurumsallaşmasına ilişkin araştırmaların, raporların ve araştırma belgelerinin ana üretimi, alandaki akademisyenler için mali ve altyapısal olanaklara odaklanmıştır. Yine de, devlet politikalarında ve/veya feminist akademik pratiklerde feminist fikirlerin üretimini ve dağıtımını post-kolonyal ve post-yapısal teorik perspektiflerden sorgulayan canlı bir feminist düşünce geleneği de mevcuttur. Nitekim bir başarı olarak feminizm anlatısı, devletle yakın etkileşim içinde inşa edilir. Modern devletin karmaşık yapısı hakkında yazdığı yazıda Louis Althusser ([1971] 2008, s. 22), devletin iki ana 'fakülte'den oluştuğunu ve bunlardan birinin devletin sürekli yeniden üretimini sağlamaya hizmet ettiğini, bunlara da; "*Devlet Aygıtı iki temel organ içerir; Bir yanda Devletin Baskı Aygıtı'nı temsil eden kurumlar bütünü ve diğer yanda Devletin İdeolojik Aygıtları'nı temsil eden kurumlar bütünü.*" şeklinde açıklama getirmiştir. Burada Althusser ([1971] 2008, s. 24), devlet aygıtının en merkezi özelliğinin; "*...baskı yoluyla (en acımasız fiziksel güçten, salt idari emirler ve yasaklamalar yoluyla, açık ve zımni sansür) Devletin İdeolojik Aygıtlarının eylemi için siyasi koşulların güvence altına alınması.*" diyerek, ideolojik aygıtın, devlet aygıtının yeniden-üreticisi olarak işlev gördüğünü vurgular. Althusser'in ([1971] 2008, ss. 27, 28) savladığı gibi, devletteki bu ideolojik aygıt, eğitim kurumlarıyla özdeşir; "*Bu nedenle, sahnenin önünü işgal eden, burjuvazinin bir numara olarak yerleştirdiği devletin siyasi İdeolojik Aygıtı'nın perde arkasında, aslında işlevlerinde daha önce egemen ideolojik Devlet Aygıtı olan Kilise'nin yerine geçen Eğitim aygıtı olduğunu düşünmek için iyi nedenlerim olduğuna inanıyorum.*"

Nitekim Althusser ([1971] 2008, ss. 33, 37), ideoloji üzerine yaptığı bu teorileştirmede, Karl Marx'ın ideoloji anlayışını "ha-

yali bir inşa" olarak açıklayarak, Marx'ın sunduğu ideoloji anlayışıyla ilgilenir, onu eleştirir ve daha da geliştirir. Burada Althusser ([1971] 2008, s. 38), Marx'ın yazılarında ideolojinin "açıkça pozitivist" ve "tarihselci" bir tanımı olarak formüle ettiği olguyu (diğer deyişle Alman İdeolojisini) açıkça reddeder ve bunun; "*...insanlar'ın ideolojide kendilerine temsil ettikleri, onların gerçek varoluş koşulları, gerçek dünyaları değildir, ama her şeyden önce onlara orada temsil edilen, bu varoluş koşullarıyla olan ilişkileri...*" olduğuna dikkat çeker. Bu noktada, Marx'a göre ideolojinin gerçek varoluşumuz hakkındaki gerçeği gizlediği ideoloji hakkındaki görüşüne yönelik Foucaultcu eleştirisini hatırlamak faydalı olabilir. Michael Foucault, bu gizli gerçeğin ortaya çıkarılmasıyla öznelere özgürleşmeyeceğini açıklamaktadır. Bunun yerine Foucault, bazı söylemlerin diğerlerinden daha yüksek bir değere sahip olduğunu - örneğin bilimsel söylemin olduğunu - vurgular ve "*ne doğru ne de yanlış olan söylemler içinde hakikat etkilerinin nasıl üretildiğinin*" analiz edilmesi gerektiğine dikkat çeker (Poster, 1984, s. 84). Dahası, Foucault'ya göre daha da önemlisi, bu yüksek değeri daha doğru oldukları için değil, "söylemin kurucu pratiklerde oynadığı rol" nedeniyle almalarıdır (Poster, 1984, s. 85).¹⁰

Feminist postkolonyal araştırmacı Lisa Lowe (1996, s. 38), Althusser ile bağlantılı olarak "devlet ve eğitim kurumları" ilişkileri konusuna değinirken, eğitim aygıtını "toplumsal yeniden üretimin bir aracı" olarak tanımlayarak kurumların yeniden üretim işlevine işaret eder. Burada Lowe (1996, s. 38), üniversitenin "ulus için yurttaşlar olarak öğrencilerin oluşumunda önemli bir rol" oynadığını göstermektedir. Buna ilave olarak Lowe'un da tartıştığı

10 Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. (Liinason, 2011, ss. 78-79)

gibi, bu eğitim kurumlarındaki disiplinler bölünme, “modern sivil toplumun siyasi, ekonomik ve kültürel olmak üzere ayrı alanlara soyut bölünmesinin” savunucusu olarak işlev görür (Lowe, 1996, s. 38; Akarçay & Ak, 2017b). Sonuç olarak, “ampirist bilim paradigmalarını” yıkmak ve “ilkel, modern olmayan ve ırksallaştırılmış bilgilerin Batı rasyonalizminin terimleriyle özümsemesini gerektiren kalkınmacı tarihselciliğe” meydan okumak için Lowe (1996, s. 40), umutlarını disiplinler arası çalışma ve araştırma alanlarının ortaya çıkmasına bağlamaktadır. Bunun nedeni, kendi tanımladığı gibi, disiplinler arası konuların hem “bilgin-özne ve çalışma nesnesinin geleneksel ayrımlarını” yeniden tanımlıyor hem de “ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyetin eşdeğer olmayan belirlenimlerinin ayrılmazlığını ısrarla savunuyor” olmasıdır. Böylece Lowe, disiplinler arası çalışmaları kurumsallaştırmanın bir paradoks içerdiğinin altını çizmekte; zira bu durumun, hem “geleneksel disiplinlerin dönüştürücü bir eleştirisi için üniversite içinde maddi bir temel” sağladığına (1996, s. 40) hem de aynı zamanda “üniversitenin taleplerine kısmen boyun eğmesine ve tebaayı devlete sosyalleştirmenin eğitici işlevi olarak görmesine” yol açtığına dikkat çekmektedir (1996, s. 41). Aslında Lowe’a göre kurumsallaşma, disiplinler arası alanlarda eleştirel ve muhalif duruşu uygun bulma riskini taşımaktadır. Sonuç olarak, disiplinler arası konu alanlarının gerçekleştirilebileceği potansiyel fark, Lowe’un da açıkladığı gibi, metin okuma, çalışma nesnelere oluşturma ve öğrencilere öğretme gibi etkinliklere yaklaşıma bağlıdır. Lowe’a (1996, s. 41) göre bu durum, kritik disiplinler arası konu alanlarının üniversitenin geleneksel işlevine hizmet edip etmediğini veya öğrencileri bu geleneksel işleve karşı aktif bir şekilde eleştirecek şekilde eğitmek için

sürekli ve kalıcı bir alan sağlayıp sağlamadığını belirler.

Bu bağlamda, “Hegemonya” ve onun çoğu kez vahşi olgusal içeriği de bir diğer önemli konudur. Birçok Batılı-demokratik ulusun inşasında, konsensüs çabası genellikle çok açıktır. Ancak fikir birliği, hegemonik bir pratiğin işleyen bir aracıdır; keza yükselen grup her zaman hegemonik kalma gücü için mücadele eder, bu da hegemonik ve alternatif anlatılar arasında bir mücadele olacağı anlamına gelir. Bu şekilde, egemen grup, bir toplumdaki entelektüel, ahlaki ve politik alan üzerindeki egemenliğini sürdürmeye ve hakimiyetini sürdürmeye çalışır. Hegemonya, Antonio Gramsci’nin (1971) tanımladığı ve daha sonra Laclau ve Mouffe tarafından geliştirildiği şekliyle, yalnızca kurumlardan değil, aynı zamanda sosyal pratiklerden, yani söylemlerden de hakimiyeti yakalayan bir kavramdır. Hegemonya, gücünü ahlaki ve entelektüel düzen üzerindeki hakimiyet ile siyasi hakimiyetin bir bileşimi aracılığıyla yürütür. Dolayısıyla, hegemonya hiçbir zaman sabit veya istikrarlı değildir, sürekli tahakküm ve direniş süreçlerinde her zaman yeniden şekillenir (Laclau and Mouffe, 1985 [1999]; de los Reyes and Mulinari, 2005, s. 79). Nitekim hegemonik bir düzen, bir grubun diğerlerine kendi çıkarları temelinde hükmetmeye çalıştığı ideolojik ve siyasi güç mücadelelerinden gelişir. Hegemonya konsensüs yoluyla inşa edilir ve bu anlamda, egemen grubun çıkarlarının, hükmettiklerinin çıkarlarıyla örtüştüğü bir güç durumudur (Gramsci, 1971, s. 150; Laclau and Mouffe, [1985] 1999).

Ancak Gramsci’den farklı olarak, Laclau ve Mouffe ([1985] 1999, ss. 137, 139) tarihin önünde ayrıcalıklı özne olamayacağını, örneğin işçi sınıfının bu konumu işgal etmeye önceden yazgılı olmadığını vurgular. Laclau ve Mouffe’a göre ([1985] 1999, s.

139), yalnızca farklı söylemler aracılığıyla açılan farklı özne konumları vardır. Ayrıca, Gramsci'nin tüm toplumsal oluşumların tek bir hegemonik merkez etrafında yapılandığı fikrinden de uzaklaşmışlar ve çeşitli “hegemonik düğüm noktaları” olasılığını savlamışlardır. Laclau ve Mouffe, bunun yerine, hegemonyayı “siyasi bir ilişki türü, bir siyaset biçimi” olarak tanımlamışlardır. Bu nedenle, “tek, birleşik veya tutarlı bir ‘egemen ideoloji’” yoktur; ancak, bir arada var olan birçok sistem ve düşünce vardır. Sonuç olarak, bir hegemonya çalışmasında çalışmanın amacı, karmaşık, söylemsel bir oluşum olarak anlaşılır. Feminist bilimde hegemonya, “dünyanın nasıl anlatılması gerektiğine dair mücadeleyi yakalayan toplumsal çatışmalara dayanan” bir kavram olarak tanımlanmıştır (Sandell ve Mulinari, 2006, s. 139). Dahası, neo-marksist çalışmalarda hegemonya kavramı, söylemle bir arada ve özellikle “...toplumsal mutabakatı inşa etmek ve yeniden inşa etmek için ihtiyaç duyulan gruplar arasındaki tarihsel olarak bağlamsallaştı-

rılmış ittifakları keşfetmek” amacıyla kullanılmıştır. (Sandell ve Mulinari, 2006, s. 139; Mattsson, 2005). Ayrıca, feminizmin bir başarı öyküsü olarak hegemonik üretimi, ulus ve devletin oluşumu üzerinden işlendiği de görülmektedir. Bu savlamada, hegemonik söylemin kullanımı ve anlaşılması, yalnızca toplumsal ittifaklar arasında yer alan çok yönlü, ideolojik mücadelelere odaklanmaya izin verdiği için değil, aynı zamanda bu ideolojik kontrolün tahakküm veya şiddet yerine rıza temelli olarak nasıl üretildiğine de dikkat ettiği için verimli olmuştur (Liinason, 2011, ss. 84-85).

Bundan ötürü, ister ideolojik, ister sosyolojik, ister kültürel, isterse de siyasal olsun, “kadın” olarak varolmanın dayanılmaz zorluğundan feminizme uzanan zorlu ve vahşi tarihsel süreçte (Ak, 2021; Akarçay, 2021), Voltaire'in de yüzyıllar önce vurguladığı, “Her insan, yapmadığı tüm iyiliklerden suçludur.” (Önal, 2015: 22) sözündeki “insan” kelimesinin, anılan sözün, “Every

Şekil 5. “75. Yunus Nadi Ödülleri Ulusal Karikatür Yarışması 2020” Birincisi: “Eserimiz” (Önder Önerbay)

Kaynak: (Yurtoğlu, 2020)

man is guilty of all the good he did not do." (Wheeler ve Foote, 1894) şeklindeki İngilizcesinde -gramatik olarak veya değil- "erkek (*man*)" kelimesi ile tercüme edilmesi bile, daha en baştan "kadın" olarak varolmanın ne denli dayanılmaz zorluklar barındırdığına dikkat çeken tutucu ve taraflı bir manidarlık içermektedir. Aynı zamanda, Voltaire'in özlü sözü üzerinden yaptığımız bu savlamaların, içinde yaşadığımız -kimileri için- ultra-modern nitelikteki 21. yüzyılda dahi, moderninden geri kalmışına her nevi toplumda kadınlara karşı sürdürülen türlü zorbalık ve şiddet içerikli insanlık suçları karşısında kalem ve sesleri cebren kısılmaya çalışılan kimi vicdanlı ruhları –o gizil- suçluluk hissiyatından biraz olsun kurtarabilme yolunda pek de işlevsiz ve akıl-dışı kalmadığını söylemek önemlidir. Nitekim muhtemelen bu meyan, hissiyat ve hassasiyetle olmak üzere, karikatür sanatçısı Önder Önerbay (Akt. Yurtoğlu, 2020) tarafından; "Kadına şiddet" konusunda diyebilirim ki; "Herkesin derdi benim de derdim." Çünkü hayatımızı güzelleştiren varlıklar zarar gördükçe bizim de yaşayacak güzel günlerimiz şimdiden tükeniyor demektir. Eserime, "ESERİMİZ" adını vermek çok uygun bence..." şeklinde bu konuya hem sözel hem de görsel değer de katkı ve vurgu yapılmaktadır (Bkz. Şekil-5).

Dolayısıyla, bu bölümün son alt sorunsal incelemesi olarak, toplumsal cinsiyet çalışmaları için mevcut güncel zorluklara genel bir analiz bağlamında değinmek yerinde olacaktır. Nitekim yukarıda belirtilen inkâr edilemez sav ve durumlara rağmen, toplumsal cinsiyet çalışmalarının yüzleşmek zorunda olduğu teorik, metodolojik ve pratik zorluklar da halen mevcuttur. Toplumsal cinsiyet çalışmaları, akademik dünyadaki konumunu sağlamlaştırsa da, gelişimi sırasında ortaya çıkan bir dizi soruya yanıt vermek zorundadır, örneğin:

(1) Toplumsal cinsiyet çalışmalarının statüsüne ilişkin sorular: Toplumsal cinsiyet çalışmaları bir disiplin midir, yoksa toplumsal bir yapı olarak toplumsal cinsiyetin tüm içerimlerine ilişkin farklı yaklaşımları içeren disiplinler arası bir alandır?

(2) Toplumsal cinsiyet çalışmalarının üniversitelerde nasıl okutulması gerektiğine ilişkin sorular: Ayrı dersler olarak mı okutulmalı, yoksa toplumsal cinsiyet sorunları tüm disiplinlerde mümkün olduğunca yaygınlaştırılarak toplumsal cinsiyete yönelik gerçek bir duyarlılık elde edilmeli midir? Diğer disiplinlerden ayrı kalmaları halinde kendilerini akademik alanın marjinal bir alanına kapatma riskine girmemiş olurlar mı? Toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması, geleneksel disiplinlerde toplumsal cinsiyetin hala ele alındığı şüphesi göz önüne alındığında, bir bakış açısı değişikliğine ve toplumsal cinsiyet sorunlarının gerçek bir kabulüne yol açabilir mi?

(3) Akademiya ve aktivizm ilişkisine ilişkin sorular: Toplumsal cinsiyet çalışmaları, akademik söylem ile araştırdıkları gerçeklik arasında bir 'köprü' müdür? Hala bir 'direniş taahhüdü' var mıdır? Toplum üzerinde hala gerçek bir etkiye sahipler mi, yoksa daha ziyade eğitilmiş ve genellikle sosyal ve ekonomik olarak iyi konumlanmış kişilerin genel ve teknik görüşleri değiştirdiği, toplumsal cinsiyet teorilerinin gerçek konularından uzaklaştıkları katı bir akademik alanda mı konumlanmışlardır?

(4) Son olarak, alanın adının doğasıyla ilgili sorular: 'Toplumsal cinsiyet çalışmaları' genel ifadesi altında, başlatıcıların mesajı ve hedefleri bir şekilde zayıflatılmış, yok edilmiş olabilir mi? Kadın çalışmaları, cinsellik çalışmaları, erkek çalışmaları ve diğer araştırmaları toplumsal cinsiyet çalışmalarının cömert 'şemsiyesi' altına dâhil etmek, toplumsal cinsiyet ilişkile-

rinin önemini en aza indirmek mümkün müdür? Bir tür ilgisizliğin toplumsal cinsiyet çalışmalarının “kibar” adı altında saklanması mümkün müdür? (Răducu, 2011, ss. 24-25).

8. Sonuç

Bu çalışmanın ana sorunsalı sonunda şu iki soruya varmaktadır: (1) “Bugün sosyal bilimlerde neden daha fazla toplumsal cinsiyet çalışmasına ihtiyaç vardır?” ve (2) “toplumsal cinsiyet çalışmaları neden önemlidir?”. Nitekim bunlar, olası olumlu bulguları üzerinde düşünülmesi gereken çok önemli ve kritik sorulardır. Zira sosyal bilimlerde aslında sosyal bilimciler tarafından ele alınması ve sonunda çözülmesi gereken sosyal sorunların, tartışmaların, meydan okumaların temelidir. Keza bu sorulara ana cevap ve çözümler getirecek olan siyaset bilimi de zaten toplumun sorunlarıyla doğrudan ilişkilidir.

Dolayısıyla, yukarıdaki ilk soruya vereceğimiz nihai tespit ve yanıt şu şekildedir. Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları (TCKÇ) akademinin bir şekilde toplumsal cinsiyet, cinsellik ve kadın çalışmalarını inceleyen bir alanı olduğundan, toplumsal cinsiyet çalışmaları bugün siyaset biliminin temel direklerinden biridir. TCKÇ’de çevremizdeki dünyayı güç, ayrıcalık ve ötekileştirilmiş gruplar ve kimlikler açısından eleştirel bir şekilde incelemek tüm konuların başında gelir. Cinsiyet ve cinsellik, tipik olarak ders materyaline girişin birincil noktalarıdır; ancak, kesişen kimliklerin önemi de önemli bir akademik amaçtır. Özünde, bir özne olarak TCKÇ, cinsiyetçiliğin/kadın düşmanlığının ve diğer baskıların toplumumuzdaki ve kültürümüzdeki yaygınlığını inceler ve daha iyi anlamak için bu yapıları yapıbozuma uğratmaya çalışır.

O halde, yukarıdaki ikinci soruya vereceğimiz nihai tespit ve yanıt ise şu şekilde şekillenmektedir. Toplumsal cinsiyet çalışmaları, sosyal bilimler eğitimi merkezli bir odak noktası olmaya devam etmelidir. Nitekim sosyal bilimler projesinin temelde tamamlanmamış bir proje olması, aslında bunun nedeni o denli basit olduğunu göstermektedir. Demek istediğimiz şudur: Klasik yinelemelerde sosyal bilimler, insan varoluşunu zenginleştiren olarak tasarlanmıştır. Benzer şekilde, en temel yinelemesinde Aydınlanma süreci ise, insanlığı mümkün olanın alemine sokmuştur. Eğer insanlar zihinlerini genişletmek, bedenlerini güçlendirmek ve hayal güçlerini çalıştırmak için yeterince sıkı çalışırlarsa, o zaman olasılık sonsuzdur. Bu arzuya eşlik eden sorun tanımsal; ancak gerçektir ki, “İnsan kimdir ya da nedir?” “Bilgi üretimine erişimle ilgili kararları kim veriyor?” “Hangi tür bilginin bilgi olduğuna kim karar verir?” gibi zorlu soruları akla getirmekteydi. Bu soruların cevaplarının bulunması, bu yolda arayış içindeki entelektüelleri toplumsal cinsiyet çalışmalarının neden önemli olduğunu nihai noktasına getirecektir. Zira kimin ve neyin önemli olduğunun tanımı, sosyal bilimler içinde hiçbir zaman olabileceği kadar açık olmamıştır ve bu nedenle, teoride olmasa bile pratikte tanımın dışında kalan bizler, okunabilirlik alanına hâkim olan uzun ve çeşitli çalışma geçmişlerinden gelmekteyiz. Dolayısıyla, nihayetinde şu hususu vurgulamak toplumsal barışın ve toplumda normatif demokrasinin tesisi bağlamında hayli önemli ve hayati görünmektedir; toplumsal cinsiyet çalışmaları, sosyal bilimler için önemlidir, zira aynı zamanda geçmişin olaylarına ve sonuçlarına yakından dikkat ederken, gelecek için

olumlu dönüşüm hakkında sürekli düşünmemizi gerektirir.¹¹

Sonuç olarak, bu araştırmada ortaya konan tespit, düşünce, değerlendirme ve yorumların tümünün ışığında, karşılaştıkları teorik, metodolojik ve pratik zorluklardan bağımsız olarak toplumsal cinsiyet çalışmalarının, sürekli bir gelişim ve dönüşüm içinde ve evriminin sağlam bir araştırma ve çalışma alanı olduğuna inanmak için güçlü nedenlerimizin mevcud olduğunu söylemek mümkündür. Zira akademik alanda uzun bir dönem, toplumda küresel ölçekte meydana gelen dönüşümler tarafından sağlanmaktadır. Dolayısıyla şu anda toplumsal cinsiyet çalışmalarından topluma ve toplumdan toplumsal cinsiyet çalışmalarına doğru çift yönlü bir dönüşümden söz edilebilir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet çalışmaları ile toplum arasındaki birbirine bağlı sıkı, güçlü ve hayati ilişki, özellikle günümüz dünya toplumlarında çarpık ve çelişik sosyal ve kültürel uygulamalar tarafından ortaya çıktığı veya sürdürüldüğü yerlerdeki adaletsizlikleri gidermek üzere hem toplumsal cinsiyet çalışmalarının akademik alanına hem de toplumsal cinsiyetler arasındaki ve içindeki güç ilişkilerini yeniden dengelemek ve toplumsal cinsiyetler arasındaki ve toplumsal cinsiyet içindeki güç ilişkilerini yeniden dengelemek amacıyla araştırdıkları ve kalıcı olarak dönüştürmeye çalıştıkları toplumsal gerçeklikler için ciddi ve önemli faydalar sağlayabilecek nitelikte ve güçlüdür.¹²

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

11 Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. <https://why-doesitmattercanada.wordpress.com/2013/07/16/why-do-gender-studies-matter/>

12 Ayrıntı için bkz. (Răducu, 2011)

Kaynakça

- Ak, G. (2021). Yönetişim Feminizmi Ekseninde Yerel Yönetimlerde Kadın ve Cinsiyet Eşitliği. P. Akarçay (Ed.), *Yerel Yönetimlerde Güncel Yaklaşımlar "Teoriden Pratiğe"* içinde (ss. 447-493). Ekin Yayınevi.
- Akarçay, P. (Ed.) (2021). *Yerel Yönetimlerde Güncel Yaklaşımlar "Teoriden Pratiğe"*. Ekin Yayınevi.
- Akarçay, P., & Ak, G. (2017a). A Way to Democratic Quality for Women: 'Counterpartism' Between Civil Society and Political Participation. *International Journal of Social Science and Economic Research (IJSSER)*, 2(10), 4919-4947.
- Akarçay, P., & Ak, G. (2017b). Suriye Kaynaklı Göç Kapsamında Anadolu'da Sivil Toplum Girişimleri: Durum ve Etkiler. *Social Sciences Studies Journal*, 3(4), 340-346.
- Akarçay, P., & Ak, G. (2018a). Multi-Voiced Language in 'Society of Democracy': Harmony Far Beyond Being Human. *International Journal of Language Academy (IJLA)*, 6/3, 31-56.
- Akarçay, P., & Ak, G. (2018b). Neo-Liberal Public Provision in Nordic Countries: Case of Senior Housing Services. *Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(18), 343-356.
- Akarçay, P., & Ak, G. (2018c). 'Democratic' Political Participation Regarding Gender Equality: Unbearable Sustainability of Development. A. Temizer & Y. Bayta (Ed.), *New Trends in Social Sciences-V (Sosyal Bilimlerde Yeni Yönelimler-V)* içinde (ss. 803-817). Institut za Geografiju Print.
- Akarçay, P., & Ak, G. (2018d). Küreselleşmenin Ulusal Kimlik Üzerine Etkileri. T. Kodaman & E. İ. Işıklı (Ed.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler'de Akademik Araştırmalar-3* içinde (ss. 95-117). Gece Kitaplığı Yayınları.
- Akarçay, P., & Ak, G. (2018e). *Woman of "Democratic" Participation*, Akademi Titiz Yayınları.
- Alcoff, L. M. & Potter, E. (1993). Introduction: when Feminisms intersect Epistemology. L. Alcoff & E. Potter (Ed.), *Feminist Epistemologies* içinde (ss. 1-14). Routledge.
- Alkan, A. (2005). *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet; Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*. Dipnot Yayınları.
- Althusser, L. ([1971] 2008). *On ideology*. Verso.
- Bianet (2015). Genç Sanatçılardan Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği Karikatürleri. 13 Temmuz, <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/166000-genc-sanatcilardan-toplumsal-cinsiyet-esit-siz-ligi-karikaturleri> (Erişim tarihi: 11.02.2023)
- Birgün Ege (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karikatür Yarışması'nda finale kalan eserler belli oldu. 8 Şubat, <https://www.birgun.net/haber/toplumsal-cinsiyet-esitligi-karikatur-yarismasi-nda-finale-kalan-eserler-belli-oldu-333456> (Erişim tarihi: 11.02.2023)
- Calvi, G. (2010). Global Trends: Gender Studies in Europe and the US. *European History Quarterly*, 40(4), 641-655.
- Clements, B. E., Friedman, R., & Healey, D. (Eds.) (2002). *Russian Masculinities in History and Culture*. Palgrave Macmillan.
- Code, L. (1993). Taking Subjectivity into Account. L. Alcoff & E. Potter (Ed.), *Feminist Epistemologies* içinde (ss. 15-48). Routledge.
- Cumhuriyet (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karikatür Yarışması'nda finale kalan eserler belli oldu. 8 Şubat, <https://www.cumhuriyet.com.tr/galeri/toplumsal-cinsiyet-esitligi-karikatur-yarismasinda-finale-kalan-eserler-belli-oldu-1812152> (Erişim tarihi: 11.02.2023)
- De Beauvoir, S. (1953). *The Second Sex*. (H. M. Parshley, Trans. and Ed.). Jonathan Cape.
- Delamont, S., & Duffin, L. (Eds.) (1978). *The Nineteenth-century Woman: Her Cultural and Physical World*. Croom Helm.
- De los Reyes, P., & Mulinari, D. (2005). *İntersektionalitet – kritiska reflektioner över ojämlikhetens landskap*. Studentlitteratur.
- DEMOK (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Sorumluluklarımız. 30 Kasım, <https://www.demokrasi.gen.tr/toplumsal-cinsiyet-esitligi-ve-sorumluluklarımız/> (Erişim tarihi: 11.02.2023)
- Desprez-Bouanchaud, A., Doolaege, J., & Ruprecht, L. (1987). *Guidelines on Gender-neutral Language*. UNESCO.
- De Vault, M., & McCoy, L. (2006). Institutional Ethnography: Using Interviews to Investigate Ruling Relations. D. Smith (Ed.), *Institutional Ethnography as Practice* içinde (ss. 15-44). Rowman & Littlefield.
- EACEA (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency) (2010). *Gender Differences in Educational Outcomes: Study on the Measures*

- Taken and the Current Situation in Europe*. EA-CEA P9 Eurydice Report, Brussels, BE, Eurydice.
- Gillis, S. (2007). *Third Wave Feminism: A Critical Exploration*. Palgrave Macmillan.
- Gramsci, A. (1971). *Selection from the Prison Notebooks*. Lawrence and Wishart.
- Grosz, E. (1993). Feminism and The Crisis of Reason. L. Alcoff & E. Potter (Ed.), *Feminist Epistemologies* içinde (ss. 187-216). Routledge.
- Hankinson Nelson, L. (1993). Epistemological Communities. L. Alcoff & E. Potter (Ed.), *Feminist Epistemologies* içinde (ss. 121-160). Routledge.
- Haraway, D. (1999). Situated Knowledges. M. Biagioli (Ed.), *The Science Studies Reader* içinde (ss. 12-43). Routledge.
- Harding, S. (1986). *The Science Question in Feminism*, Ithaca. Cornell University Press.
- Hark, S. (2007). Magical Sign: On the Politics of Interand Transdisciplinarity. *Graduate Journal of Social Science*, 4(2), 11-33.
- Hill Collins, P. (1990). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. Routledge.
- <https://whydoesitmattercanada.wordpress.com/2013/07/16/why-do-gender-studies-matter/> (Erişim tarihi: 22.03.2023).
- Hutt, C. (1972). *Males and Females*. Penguin.
- ILO (International Labour Office) (2007). Equality at Work: Tackling the Challenges. New ILO Global Report on Equality at Work 2007, Press release on 10 May 2007, Global Report under the follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, International Labour Conference, 96th Session 2007, International Labour Office, Geneva, Project code: ILO/07/19, https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_082596/lang-en/index.htm.
- King, K. (1994). Feminism and Writing Technologies: Teaching Queerish Travels through Maps, Territories, and Pattern. *Configurations*, 2(1), 89-106.
- Laclau, E., & Mouffe, C. ([1985] 1999). *Hegemony and Socialist Strategy*. Verso.
- Liinason, M. (2011). *Feminism and the Academy. Exploring the Politics of Institutionalization in Gender Studies in Sweden*, Published Doctoral Thesis, Lund University Centre for Gender Studies, Lund, Sweden.
- Lowe, L. (1996). *Immigrant Acts: on Asian American Cultural Politics*. Duke University Press.
- Lykke, N. (2004). Women's/Gender/Feminist Studies - A Post-Disciplinary Discipline?. R. Braiddotti, E. Just & M. Mensink (Ed.), *The Making of European Women's Studies*, Vol. V içinde (ss. 91-101). Athena, Universiteit Utrecht.
- Lykke, N. (2009). *Genusforskning; en guide till feministisk teori, metodologi och skrift* [Gender research: a guide to feminist theory, methodology and writing]. Liber.
- Lykke, N., Michel, C., & Puig de la Bellacasa, M. (2001). Editorial: Women's Studies - from Institutional Innovations to New Job Qualifications. N. Lykke, C. Michel & M. Puig de la Bellacasa (Ed.), *Women's Studies - from Institutional Innovations to New Job Qualifications*. ATHENA Panel Report, University of Southern Denmark, <http://www.let.uu.nl/womensstudies/athena/outcomes.html>.
- Manual for Trainers: Gender Equality and Gender Mainstreaming; Module 1. http://www.ekvilib.org/wp-content/uploads/2017/06/01_Gender_Concepts.pdf (Erişim tarihi: 28.01.2023)
- Martin, B. (1997). Success and Its Failures. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*, 9(3), 102-131.
- Mattsson, K. (2005). Diskrimineringens andra ansikte - svenskhet och 'det vita västerländska, [The Other face of discrimination - Swedishness and 'the white western']". P. De los Reyes & M. Kamali (Ed.), *SOU 2005:41* içinde (ss. 139-157). Fritzes.
- Michel, C. (2001). Reflections About the Comparability of Women's Studies in Europe. N. Lykke, C. Michel & M. Puig de la Bellacasa (Ed.), *Women's Studies - from Institutional Innovations to New Job Qualifications*. ATHENA Panel Report, University of Southern Denmark, http://www.let.uu.nl/womens_studies/athena/outcomes.html.
- Poster, M. (1984). *Foucault, Marxism and History: Mode of Production Versus Mode of Information*. Polity Press.
- Răducu, C-D. (2011). The Role of Gender Studies in Transforming Society. *Romanian Journal for Multidimensional Education* (Revista Românească pentru Educație Multidimensională), 7, 17-29.

- Rich, A. (1991). *An Atlas of the Difficult World: Poems 1968-1991*. W.W. Norton.
- Riley, D. (1988). *Am I That Name? Feminism and the Category of 'Woman' in History*. Macmillan.
- Sachsenmaier, D. (2006). Global History and Critiques of Western Perspectives. *Comparative Education*, 42(3), 451-452.
- Sachsenmaier, D. (2007). World History as Ecumenical History?. *Journal of World History*, 18(4), 465-470.
- Sandell, K., & Mulinari, D. (2006). Feministiska reflektioner över kön som kategori ["Feminist reflections over the category sex"], *Feministiska interventioner – brättelser om och från en annan värld* içinde (ss. 128-149). Atlas Akademi.
- Saygılıgil, F. (2013). Mekânın Cinsiyeti. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 209-218.
- Scheman, N. (2006). Feminist Methodology, Challenges and Choices. Lecture 2006-06-07, Dept. of Gender Studies, University of Göteborg, Sweden.
- Scott, J.W. (1986). Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review*, 91(5), 1053-1075.
- Scott, J. W. (1988). *Gender and the Politics of History*. Columbia University Press.
- Sharpe, P. (Ed.) (2001). *Women, Gender and Labour Migration: Historical and Global Perspectives*. Routledge.
- Simić, I. (2011). Global History and Gender Studies: Trends, Problems and Perspectives. *Annual for Social History*, 3, 103-113.
- Smith, B. (2005). *Women's History in Global Perspective*, 3 vols. University of Illinois Press.
- Smith, D. E. (2005). *Institutional Ethnography: A Sociology for People*. AltaMira Press.
- Stearns, P. N. (2006). *(Themes in World History) Gender in World History*. Routledge.
- Strasser, U., & Tinsman, H. (2005). Engendering World History. *Radical History Review*, 91, 151-164.
- Trojer, L. (2002). *Genusforskning inom teknikvetenskapen: en drivbänk för forskningsförändring* [Gender research within technical sciences: a hotbed for scientific change]. Högskoleverket.
- Vicinus, M. (Ed.) (1972). *Suffer and Be Still: Women in the Victorian Age*. Indiana University Press.
- Wiesner-Hanks, M. E. (2011). *Gender in History: Global Perspectives*. Wiley-Blackwell.
- WEF (World Economic Forum) (2014). *The Global Gender Gap Report 2014, Insight Report*, Geneva: World Economic Forum Pubs. <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/> (Erişim tarihi: 20.01.2023)
- WHO (World Health Organization) (2009). What Do We Mean by "Sex" and "Gender"?. (Online) <http://www.who.int/gender/whatisgender/en/index.html> (Erişim tarihi: 11.12.2022)
- Yurtoğlu, O. (2020). Bu karikatürü 'biz' yaptık! 15 Aralık, *Cumhuriyet*, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bu-karikaturu-biz-yaptik-1798738> (Erişim tarihi: 16.01.2023)